

Hitler”. Toți dictatorii sunt prezentați ca oameni de stat de talie mondială. Numele dictatorilor este dat unor obiective importante – orașe (cazul lui Stalin și Mao), le sunt înălțate statui și busturi (Mussolini, Stalin, Mao, Kim Ir Sen). De asemenea, fiecare dictator beneficiază de un supranume: Mussolini – „Il Duce”, Hitler – „Führer”, Stalin – „batușca” („tătuca”) și „vojd” („conducător”), Kim Ir Sen – „surong” („conducător”), Duvalier – „Papa Doc”, și cele mai comune: „Marele Conducător”, „Conducător Suprem” (Hitler, Stalin, Mao, Kim Ir Sen, Ceaușescu, Mengistu).

Dikötter identifică un tipar interesant, conform cărora la un moment dat al perioadei în care se află la putere, dictatorii beneficiază de o asemenea popularitate încât oamenii nu își pot imagina că ei pot fi vinovați pentru fisurile sistemului, și cred că neregulile le sunt ascunse. Astfel, încep să circule expresii cunoscute. Vedem cazul lui Mussolini: „de-ar ști Ducele” (p. 45), „de-ar ști Hitler” (p. 76) și „Dacă Ceaușescu ar ști ce se întâmplă, le-ar arăta el vânzătorilor” (p. 200).

Ideea conform căreia menținerea la putere a dictatorilor se datorează anturajului format din oameni servili, ca urmare a eliminării opoziției din partid, este dezvoltată de autor pe parcursul cărții. Astfel, după eliminarea adversarilor, dictatorii nu mai sunt înconjurați de prieteni ci doar de supuși, fapt ce le cultivă neîncrederea în cei din jur. Autorul consideră că acest sistem loialist, lipsit de opoziție le conferă dictatorilor puteri absolute.

Dikötter afirmă că aplicarea în Uniunea Sovietică a cultului personalității este o consecință a religiozității populației și a analfabetismului pronunțat care îi făcea pe cetățenii din mediul rural nereceptivi la ideologia comunistă. Astfel, sunt explicabile cultul lui Lenin și Stalin.

Autorul explică durabilitatea dictaturilor prin sprijinul de care dictatorii beneficiază din partea armatei și prin aplicarea terorii cu ajutorul poliției secrete, milițiilor personale (Duvalier – „Tonton Macoutes”, Mao – „Gărzile Roșii”), sistemul informativ, spionajului și anchetării. Observăm că din acest argument reiese teza centrală a cărții, faptul că dictatorii trebuie să inspire teamă pentru a-și combate propria frică de popor.

În postfață, autorul reafirmă faptul că orice cult se întemeiază pe frică, și nu pe faptul că dictatorii erau de neînlocuit, dezvoltându-și argumentul pe baza unei succinte prezentări a unor dictatori din prezent: Kim Jong Un, Bashar al-Assad, Recep Tayyip Erdoğan și Xi Jinping. Concluzia autorului este că neîncrederea în cei din jur îi face pe dictatori să își creeze lumi proprii, pe când, în fapt ei înșiși sunt cea mai mare amenințare a lor.

Andrei Cosmin POPA

Ana Bărbulescu, Marius Cazan, *Vă implor, Domnule Mareșal! Petiții și documente cu și despre evreii deportați în Transnistria (1941-1944)*, Iași, Polirom, 2021, 272 p.

Spațiul transnistrean rămâne, în istoriografia Holocaustului, locul în care și-au găsit sfârșitul peste 300 000 de evrei și romei, victime pe care statul român i-a supus unui regim de exterminare, o exterminare lentă, provocată, de cele mai multe ori, de foamete și tifos. Trauma nu s-a oprit la despărțirea celor deportați de cei dragi, ci a

continuat cu strivirea totală a individului. Ce forme capătă lupta omului pentru supraviețuirea sa și a celor dragi? Într-o lume în care este deposedat de tot ce are, ce instrumente îi mai rămân pentru a se opune discriminării, chiar dacă acestea sunt pur simbolice?

Cele peste 300 000 de victime ale regimului Antonescu nu au supraviețuit acțiunilor sale genocidare, însă ceea ce a supraviețuit a fost mesajul și perspectiva lor. De aceea, publicarea volumului *Vă implor, Domnule Mareșal! Petiții și documente cu și despre evreii deportați în Transnistria (1941-1944)*, editat de Ana Bărbulescu și Marius Cazan, completează spațiul istoriografic al studierii Holocaustului în România, oferind dreptul la replică victimelor, care chiar dacă constrânse de cadrul birocratic și instituțional, reușesc să transmită, la peste 80 de ani de la inițierea deportărilor în Transnistria, poveștile și dramele lor.

Colecția de documente a fost publicată la finalul anului 2021, la editura Polirom, în coeditare cu Editura Institutului Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”. Un demers similar de prezentare a perspectivei victimelor Holocaustului din România, apărut la scurt timp după volumul de față, îi aparține unuia dintre editorii volumului, Marius Cazan, care, alături de Daniel-Valeriu Boboc, a adus în atenție mărturiile supraviețuitorilor Pogromului de la Iași, din iunie – iulie 1941, colecția de documente fiind intitulată *Semnez și răspund în fața legii! Declarații și mărturii ale supraviețuitorilor Pogromului de la Iași în anchetele judiciare postbelice (1944-1948)*.

Ana Bărbulescu și Marius Cazan sunt cercetători în cadrul Institutului Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”, volumul prezent încadrându-se în direcțiile de cercetare anterioare ale editorilor: antisemitismul în România interbelică, reconstrucția memoriei Holocaustului din România, istoria socială a ghetourilor din Transnistria și studierea acțiunilor pogromiste împotriva evreilor, din timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Mascate sub formalități birocratice, petițiile incluse în volum reprezintă încercarea celor deportați și a familiilor acestora de contracarare a deciziilor discriminatorii adoptate de statul român, documentele fiind redactate între noiembrie 1941 și decembrie 1943. Editorii au selectat pentru acest volum 117 petiții din cele 272 analizate, acestea fiind urmate de alte zece documente care „tratează problematica repatrierilor evreilor deportați în Transnistria” (p.55).

Volumul de documente contribuie la demersul istoriografic de cercetare a Holocaustului în România, propunând cititorului un număr semnificativ de surse inedite, identificate de Ana Bărbulescu și Marius Cazan în Arhiva *Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității*, alături de surse de arhivă din cadrul *Arhivei Regiunii Odessa*, ale căror copii se regăsesc la *United States Holocaust Memorial Museum*, din Washington, D.C. Documentelor de arhivă le este alăturat un studiu introductiv, sub forma unei analize calitative și cantitative, care oferă o grilă extinsă de interpretare a surselor, motiv pentru care lectura devine accesibilă mai multor categorii de cititori.

Studiul introductiv creionează într-o formă laconică și rezumativă, rolul ocupat de Transnistria în istoria Holocaustului; prezintă spațiile deportării, realizând „scurte monografii ale principalelor ghetouri și lagăre” din Transnistria (p.13), precum și

traseul birocratic pe care îl urmau petițiile transmise la nivel local sau central. Un alt aspect care ușurează lectura este reprezentat de notele de subsol, care, în majoritatea cazurilor, completează și oferă detalii despre parcursul birocratic al documentului reprodus, precum și date statistice despre lagărele și ghetourile menționate în petiții.

Cele incluse în volum sunt clasificate în două categorii: *petiții de repatriere*, de obicei, înaintate de familiile celor deportați în Transnistria și *petiții de relocare*, cu scopul relocării petentului sau a familiei acestuia în interiorul Transnistriei. În urma analizei calitative și cantitative a documentelor, editorii ne propun patru stiluri narative la care apelează cei ce solicită repatrierea: 1. *calitatea de veteran de război sau urmaș al unui veteran*: „rog [...] a dispune întoarcerea mea [...] spre a sfârși acolo zilele unde m-am născut, crescut, suferit și luptat pentru «Românism»” (Document 48, p.149); 2. *calitatea de bun cetățean sau profesionist*: „cu toate că suntem evrei, suntem cetățeni cinstiți și loiali ai acestei țări” (Document 6, p.78), 3. *trecutul apolitic*: „nicicând nu m-am ocupat cu politica” (Document 12, p.87); 4. *deportarea ca urmare a unei erori administrative*: „dintr-o eroare și printr-o întâmplare nenorocită, am plecat cu primul transport” (Document 26, p.112). În ceea ce privește petițiile de relocare în Transnistria, cele mai des invocate motive de către petenți au la baza rațiuni pragmatice, de supraviețuire: „Rog aveți milă cu noi toți cât de urgent, pentru a nu fi nevoiți să recurgem la sinucidere, de frică de moartea mai groaznică: Foametea!!!” (Document 43, p.141)

Opțiunea pentru acest tip de documente este încă neexplorată suficient, motiv pentru care demersul editorilor completează un unghi de analiză abordat încă lacunar în istoriografia română. Prin petițiile înaintate de evreii deportați sau de către familiile acestora, suntem puși față în față cu perspectiva și viziunea victimei, în individualitatea sa. Câte petiții, atâtea destine! Observăm cum cei deportați se luptă pentru a se îndepărta de stereotipurile forțat atribuite, resping total imaginea generică construită de regimul antonescian și încearcă să se opună deciziei deportării: „Locul meu nu este aici, nu merit eu soarta aceasta crudă” (Document 34, p.125). Petițiile transcend valoarea lor birocratică, fiind un fragment din viața cotidiană, din suferințele și speranțele petenților, care încearcă să demonstreze că nu au „altă vină decât de a fi evrei” (Document 1, p.71).

Relația dintre petent și autoritățile statului român este una profund asimetrică, așa cum subliniază și editorii, însă cu toate acestea, evreii deportați și cei dragi lor apelează inclusiv la instrumentele unei birocrății statice și rigide, în speranța de „a mai revedea încă o dată meleagurile copilăriei noastre unde am crescut, trăit și visat” (Document 117, p.246).

Pentru majoritatea petițiilor înainte autorităților române, fie că ne referim la autoritățile locale, Guvernământul Transnistriei, Împuternicitul Guvernului pentru Reglementarea Regimului Evreiesc din România sau la Președinția Consiliului de Miniștri, sentința s-a rezumat la un arbitrar și programatic „la dosar” sau „nu se aprobă”. Situațiile dramatice nu au lipsit nici în cazul petițiilor aprobate, întrucât aplicarea deciziei se realiza lent, dezorganizat, existând situații în care petentul sau subiectul petiției a decedat înainte de implementarea măsurilor.

Volumul editat de Ana Bărbulescu și Marius Cazan reprezintă atât o contribuție semnificativă istoriografică, cât și un exercițiu intelectual și uman, în

centrul căruia se află o perspectivă mai puțin cercetată. Cum se raporta victima la experiența funestă pe care era obligată să o suporte? Care erau motivele pe care le invoca în respingerea deportării? Care erau suferințele și speranțele sale? Dar nevoile? Această colecție de documente ne răspunde la toate aceste întrebări, conturând „din interior” dimensiunea tragică a Holocaustului în România.

Alexandra COJOCARU

Keith Lowe, *Frica și libertatea. Cum ne-a schimbat viețile Al Doilea Război Mondial*, Iași, Polirom, 2020, 440 pagini

Bibliografia celui de-Al Doilea Război Mondial însumează deja mii de titluri și lor li se adaugă în fiecare zi altele noi. Acum, în fața noastră se află o carte recentă (a apărut în 2017), care aparține lui Keith Lowe, unanim recunoscut drept unul dintre marii specialiști ai acestui subiect, atât peste Atlantic, în SUA, dar și în Anglia, unde domiciliază.

Titlul cărții este oarecum surprinzător, dar întru totul edificator pentru intențiile celui care a scris-o. *Frica și libertatea. Cum ne-a schimbat viețile Al Doilea Război Mondial*. Să le luăm pe rând. Frica e definită, de regulă, ca o tulburare provocată de un pericol real sau imaginar, iar între multele accepțiuni ale libertății, aici este clar că avem de-a face cu acel ansamblu de drepturi cetățenești recunoscute constituțional. Cei doi termeni, care astfel apar asociați, denumesc de fapt, forțele majore din care s-a născut lumea postbelică, din frica de oroarea celui mai necruțător dintre războaiele istoriei, dar și din setea de libertate a celor care i-au supraviețuit.

Este, de fapt, ce ne înfățișează acest studiu de sinteză în cele peste 400 de pagini ale sale, din care aproape un sfert sunt note bibliografice și indici și care pare a nu omite aproape nimic din tulburarea extremă a anilor postbelici, cu visele sale, nu de puține ori utopice, dar și cu împlinirile care au urmat, adesea dezamăgitoare. După această lungă călătorie, în timpul scurs de la sfârșitul Războiului Mondial și până în prezent, autorul așază în fața cititorilor săi trei perspective net diferite: ori vom accepta schimbarea și vom face ca progresul atât de greu dobândit să acționeze în folosul nostru, ori o să i ne opunem, păstrând doar ceea ce credem că ne protejează, ori vom lua totul de la capăt, pornind de la zero.

Keith Lowe ne avertizează totuși că, în zilele noastre, ca și în anii 1930, șomajul, sărăcia, stagnarea economică și prăpastia dintre săraci și bogați sau teama de globalizare (numele nou al modernizării) reprezintă probleme încă nerezolvate, pe care, de le vom lăsa să rămână așa, demagogii și revoluționarii vor încerca ei să o facă și ceea ce s-a întâmplat la jumătatea secolului trecut, cu consecințele știute, s-ar putea să se mai repete o dată.

Moștenirea celui de-Al Doilea Război Mondial, inventariată de autor în 24 de capitole, și structurată în șase părți, se arată complexă. În spiritul adevărului, el identifică mai întâi aspectele înspăimântătoare ale conflictului mondial: milioane de morți, răniți, refugiați și strămutați, distrugerii materiale enorme, orașe întregi rase de pe fața Pământului, țări cu economie distrusă și frontiere în schimbare. Apoi, le prezintă și pe cele benefice: progresele revoluției științifice și tehnologice, apariția